

ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Γιάννης Μητάκος, Οδοντίατρος, Νομικός, τ. μέλος ΔΣ. ΚΕΔΚΕ

Εισαγωγή

Σαν Τοπική Ανάπτυξη μπορούμε να ορίσουμε την κοινωνικοοικονομική εκείνη παρέμβαση που σκοπεύει στην ανάδειξη και αξιοποίηση των φυσικών και ανθρώπινων πόρων μιας ορισμένης περιοχής και παράλληλα να ικανοποιεί τοπικές ανάγκες.

Η περιοχή αυτή ανεξάρτητα αν είναι στενότερη ή ευρύτερη για να είναι τοπική και να προσφέρεται για τοπική ανάπτυξη πρέπει να συγκεντρώνει ορισμένα χαρακτηριστικά, τέτοια μπορεί να είναι:

1. Τα γεωγραφικά
2. Τα παραγωγικά
3. Τα ιστορικά
4. Τα κοινωνικά
5. Τα πολιτισμικά.

Η κοινωνικοοικονομική παρέμβαση που αναφέραμε σε μια δεδομένη περιοχή δεν μπορεί παρά να περιέχει το πολιτικό ή καλύτερα το ιδεολογικό στοιχείο που χαρακτηρίζει και τον προσανατολισμό της.

Με αυτά τα δεδομένα η τοπική ανάπτυξη είναι πέρα από την αύξηση και βελτίωση του συνολικού προϊόντος μιας περιοχής, το συνολικό "ανέβασμά" της. Ανέβασμα που έχει σαν χαρακτηριστικό την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική αλλά και διοικητική, θεσμική θα λέγαμε αυτοδυναμία της.

Στην έννοια αυτή της ανάπτυξης - αναβάθμισης δεν μπορεί να μην περιλαμβάνεται εκτός από το ποσό και το ποιόν του συνολικού τοπικού προϊόντος και η προστασία και, γιατί όχι, και η βελτίωση του περιβάλλοντος, η παιδεία, η ενημέρωση, η κοινωνική πρόνοια.

Φορείς Τοπικής Ανάπτυξης και Πρόνοιας Ιστορική αναδρομή - Γενικές προτάσεις

Στη διαδρομή της ιστορίας γνωρίσαμε σαν κύριο και πολλές φορές αποκλειστικό φορέα παρέμβασης από κεντρικό μέχρι και τοπικό επίπεδο το κράτος. Στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες ο μονάρχης ήταν και ιδιοκτήτης του κράτους και κυβερνήτης. Είχε όχι μόνο το (*imperium*) αλλά και το (*dominium*). Στην ιστορική διαδρομή της αστικής δημοκρατίας γνωρίσαμε την "εξουδετερότητα" του κράτους, κράτος χωροφύλακα (*status negativus*), στη συνέχεια την ενεργότερη συμμετοχή των πολιτών στη διαμόρφωση της κρατικής θέλησης (*status activus*) και τέλος το παρεμβατικό κράτος, το κράτος πρόνοιας (*status positivus*). Σ' όλη αυτή τη διαδρομή δεν γνωρίσαμε παρά το κράτος σαν το μόνο φορέα παρέμβασης τόσο στο επίπεδο ανάπτυξης όσο και στο επίπεδο της κοινωνικής πολιτικής, αλλά και των άλλων τομέων της δημόσιας δράσης.

Ετσι λοιπόν παρά τις βελτιώσεις που αναγκαστικά υφίστανται οι θεσμοί στην πορεία της εξέλιξής τους, το κράτος δεν μπορεί παρά να παραμένει ένας παράγων ανάδρασης προς

την πρόοδο, την ανάπτυξη και την αναβάθμιση της περιφέρειας. Και τούτο παρά τις χωρίς αμφισβήτηση πολλές φορές καλές προθέσεις ή και φιλότιμες προσπάθειες.

Να σημειώσουμε ακόμη ότι αν ισχύει ο αρχαιοελληνικός αφορισμός ότι "πας ο κατέχων εξουσίαν τείνει προς κατάχρησίν της" μπορούμε να πούμε πως το κράτος ολοένα και περισσότερο διεκδικεί το τεκμήριο της αρμοδιότητας υπέρ του εαυτού του. Ετσι το κράτος σαν κυβερνητικός και ιδιαίτερα σαν διοικητικός μηχανισμός δεν προσφέρεται ούτε μπορεί να αναδειχθεί σαν ο καλύτερος φορέας για την ανάπτυξη, την πρόνοια και την άλλη φροντίδα σε τοπικό επίπεδο.

Αυτό είναι καλύτερα γνωστό σε όσους ζούμε στην επαρχία και σε όσους θίψαμε σχέσεις εξουσίας μέσα από το χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Γενική άλλωστε είναι η κατακραυγή κατά της γραφειοκρατίας, όπως γνωστή πια σε όλους η οδυνηρή εμπειρία και η τραγική κατάληξη των γραφειοκρατικών καθεστώτων του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού. Ετσι λοιπόν αφού το κράτος πρέπει να αποκλεισθεί ως φορέας της τοπικής ανάπτυξης και της άλλης φροντίδας σε τοπικό επίπεδο πρέπει να αναζητηθεί το ποιός;

Αν ξεκινήσουμε αντίστροφα, από μια παραδοχή, έστω και αν κινδυνεύει να χαρακτηριστεί δογματική, που λέει πως η κάθε φροντίδα αλλά κυρίως η κοινωνική πρόνοια αποτελεί δημόσια υποχρέωση, πρέπει να αποκλείσουμε αυτόματα κάθε σκέψη για την παρέμβαση του ιδιωτικού τομέα σ' αυτό το χώρο.

Μένει λοιπόν το ζητούμενο: ποιός ο φορέας ή ποιοι οι φορείς της ανάπτυξης και κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, ποιοι πόροι, με ποιά μέσα και ποιός ο ρόλος τους;

Αν δεχθούμε ότι η κάθε ανάπτυξη και συνεπώς και η τοπική προσδιορίζεται ιδεολογικά, πρέπει να υποστηρίξουμε ότι την τοπική ανάπτυξη δεν πρέπει ούτε μπορεί να την προσδιορίσει, προγραμματίσει και εκτελέσει άλλος εκτός από την κοινωνία στην οποία αφορά. Δηλαδή την τοπική κοινωνία. Και τούτο γιατί:

1. Η τοπική ανάπτυξη χτίζεται πάνω στα δεδομένα της τοπικής κοινωνίας.
2. Η τοπική κοινωνία γνωρίζει τις ανάγκες της.
3. Η τοπική κοινωνία συμμετέχει στην τοπική ανάπτυξη και συνεπώς δημιουργεί.
4. Η τοπική κοινωνία αισθάνεται πολύ κοντά της τους εκπροσώπους της.
5. Η τοπική κοινωνία ελέγχει και επηρεάζει την τοπική εξουσία.

Η ανάπτυξη όμως αυτή για να έχει αποτέλεσμα χρειάζεται οργάνωση και προοπτική. Και πρώτον οργάνωση που να συνίσταται στην εγκατάσταση εξουσιών σε τοπικό επίπεδο, προικισμένων με όσο το δυνατόν περισσότερες και ουσιαστικότερες αρμοδιότητες σε τοπικό επίπεδο. Οι φορείς αυτής της τοπικής εξουσίας θα είναι επιφορτισμένοι, εκτός των άλλων, με το καθήκον της ανάπτυξης και της κοινωνικής πολιτικής, διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο δράσης για το χώρο ευθύνης τους.

Στο πλαίσιο αυτό έχει οπωσδήποτε ρόλο και ο ιδιωτικός τομέας. Ρόλο μάλιστα σημαντικό που μέσα από ασφαλείς και διαφανείς διαδικασίες, μπορεί να προσφέρει πολλά και στην τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική πρόνοια.

Θεσμικό Πλαίσιο

Ο Έλληνας νομοθέτης τόσο ο συντακτικός όσο και ο συντεταγμένος υιοθέτησε την παραπάνω αντίληψη και στάθηκε άλλοτε γενναιοδωρος και άλλοτε φειδωλός και διστακτικός. Ετσι με δεδομένη την Ελληνική πραγματικότητα υπάρχει κατ' αρχήν επαρκές θεσμικό πλαίσιο για την εγκατάσταση φορέων τοπικής εξουσίας, ενώ παράλληλα υπάρχουν διαδικασίες υπέρβασης

αυτού του πλαισίου υπό την προϋπόθεση του κατάλληλου πολιτικού κλίματος και του ευνοϊκού συσχετισμού των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων. Το θεσμικό αυτό πλαίσιο αφορά την Τ.Α. όλων των βαθμίδων στην οποία δεν μπορεί παρά να ανατεθεί ο μέγιστος δυνατός ρόλος για την τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική πρόνοια σε τοπικό επίπεδο.

Ειδικότερα στο άρθρο 101 του συντάγματος θεσπίζεται ως γνωστό το αποκεντρωτικό, διοικητικό σύστημα. Παραμένει η γενική όμως αρμοδιότητα στα κρατικά - περιφερειακά όργανα, γεγονός που καθιστά τη διάταξη ανεπαρκή και συνιστά θεσμικό έλλειμμα σε συνταγματικό επίπεδο.

Το άρθρο 102 αναθέτει τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων στους πρωτοβάθμιους Ο.Τ.Α., αφήνει στον κοινό νομοθέτη την ευθύνη για τους άλλους βαθμούς Τ.Α. και θεσπίζει μέριμνα του κράτους για τα οικονομικά των Ο.Τ.Α. Ρυθμίσεις αλλού υποχρεωτικές αλλού δυναμικές, πάντως επαρκείς για την εκκίνηση του θεσμού.

Το σύνταγμα επίσης (άρθρα 106 παρ. 1 και 79 παρ. 8) θεσπίζει υποχρέωση της πολιτείας στην ανάπτυξη της χώρας. Οι ρυθμίσεις όμως αυτές έχουν καθοδηγητικό θα λέγαμε χαρακτήρα και συνιστούν ατελές "συνταγματικό" δικαίωμα και συνεπώς μη αγωγίμο.

Στο πλαίσιο όμως αυτό μπορεί το κράτος χαράσσοντας τη γενική στρατηγική ανάπτυξης της χώρας, να αξιοποιεί και να βελτιώνει παράλληλα το θεσμικό πλαίσιο υπέρ των περιφερειακών και τοπικών αρχών. Πέρα όμως από το σύνταγμα στο υπόλοιπο θεσμικό πλαίσιο υπάρχουν πρόσφορες διατάξεις για την ανάπτυξη και την πρόνοια σε τοπικό επίπεδο, υπάρχουν όμως και αιτήματα. Στο Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα στα άρθρα 23, 24, 25, θεσπίζεται ευρύτατο πεδίο δράσης των πρωτοβάθμιων Ο.Τ.Α. στα πλαίσια των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων τους.

Το ίδιο ισχύει και για το άρθρο 28 του Δ και Κ.Κ. για τις συντρέχουσες αρμοδιότητες. Επίσης τα άρθρα 28 περί προγραμματικών συμβάσεων, 273 περί Δημοτικών επιχειρήσεων λαϊκής βάσης και 196 περί Αναπτυξιακών Συνδέσμων αποτελούν πρόσφορους θεσμούς προς την κατεύθυνση που πραγματευόμαστε.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε με ανησυχία, την οπισθοδρόμηση η οποία προκαλείται με την τροποποίηση του Ν. 1262/82 από τον Ν. 1892/90 γεγονός που περιορίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα των Ο.Τ.Α. και τη συμμετοχή τους στην Τοπική Ανάπτυξη. Η οικονομική αυτοτέλεια των πρωτοβάθμιων Ο.Τ.Α. όπως θεσπίζεται με τις διατάξεις του άρθρου 25 του Ν. 1828/89 και στοχεύει στην οικονομική αυτοδυναμία των οργανισμών αυτών, γίνεται πιο ουσιαστική αν υιοθετηθούν τα αιτήματα της ΚΕΔΚΕ για την αύξηση των ΚΑΠ (Κεντρικών Αυτοτελών Πόρων) στα πλαίσια αυτού του νόμου και - προσθέτουμε - αν μελλοντικά αποκτήσουν οι Ο.Τ.Α. όλων των βαθμίδων δημοσιονομική αυτοτέλεια.

Τούτο μπορεί να γίνει μόνο στην προοπτική της υπέρβασης του ισχύοντος συνταγματικού πλαισίου, με την τροποποίηση των άρθρων 78 και 73 του συντάγματος που προβλέπουν τυπικό νόμο για την επιβολή φόρου και ειδικές διαδικασίες για την επιβολή από το κράτος φόρων υπέρ των Ο.Τ.Α.

Προς την κατεύθυνση της αναβάθμισης και της ενδυνάμωσης των πρωτοβάθμιων Ο.Τ.Α. κινούνται και οι σχετικές διατάξεις του Ν. 1622/86 που αναφέρονται στη συνένωση των Ο.Τ.Α. και τη δημιουργία μεγαλύτερων οργανισμών. Δε χρειάζεται νομίζουμε ειδική επιχειρηματολογία για την υποστήριξη του θεσμού.

Επίσης στα πλαίσια αυτού του νόμου η θεσμοθέτηση του Β' βαθμού Τ.Α. με όλα τα χαρακτηριστικά της τοπικής αιρετής εξουσίας, όπως περιγράφονται στο τελικό κείμενο του Ν. 1878/90, αποτελούν επαρκές πλαίσιο εκκίνησης για τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Δυστυχώς όμως όπως είναι γνωστό η κεντρική διοίκηση αρνείται πεισματικά την εφαρμογή, καθιστάμενη απέναντι στη χώρα υπερήμερος αλλά και κακόπιστος οφειλέτης.

Η καθυστέρηση της εφαρμογής του Β' βαθμού Τ.Α. αποστερεί από την περιφέρεια τον σημαντικότερο αναπτυξιακό θεσμό και από τη χώρα συνολικά, την πολύ σημαντική τριμερή εταιρική σχέση της ΕΟΚ, σχέση σημαντική για την εκπόνηση αναπτυξιακών προγραμμάτων σε επίπεδο περιφέρειας και την απορρόφηση κοινοτικών πόρων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες τόσο στον τομέα της ανάπτυξης όσο και στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας (άρθρα 22 και 23 του Ν. 1622/86). Τέλος αξίζει να αναφερθεί η σημασία των διαφόρων μορφών διακοινοτικής συνεργασίας, όπως διαδημοτικές επιχειρήσεις, αναπτυξιακές εταιρίες, σύνδεσμοι ειδικού σκοπού, Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι, που μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς παράγοντες ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο.

Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι

Ιδιαίτερη μνεία θα κάνουμε για τους Α.Σ. δεδομένου ότι αποτελούν καινοφανή θεσμό στη χώρα μας που θρίσκει νομικό έρσιμα στις διατάξεις του άρθρου 23 του Ν. 1416/84 (άρθρο 196 του Δ και Κ.Κ.) και πριμοδοτείται με ρυθμίσεις οικονομικού κυρίως χαρακτήρα που συμβάλλουν στο ξεκίνημα της λειτουργίας τους.

Ετσι ο θεσμός εξαπλώθηκε σ' όλη τη χώρα με τη σύσταση των οργανισμών των Α.Σ. και την εκπόνηση τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων. Η στήριξη της πολιτείας στην αρχή ήταν αμέριστη.

Ο θεσμός των Α.Σ. που λειτουργεί με επιτυχία στην Ευρώπη μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην τοπική ανάπτυξη γιατί:

1. Ενοποιεί τα προβλήματα μιας περιοχής που έχουν διακοινοτική- διαδημοτική σημασία.

2. Προάγει το πνεύμα της διακοινοτικής συνεργασίας.

3. Μπορεί να αφυπνίσει, κινητοποιήσει και εμπνεύσει την τοπική κοινωνία.

4. Προετοιμάζει το έδαφος για τη συνένωση των μικρών Ο.Τ.Α.

Ο θεσμός αυτός δυστυχώς έχει εγκαταλειφθεί από την πολιτεία με κίνδυνο την πλήρη αποδυνάμωσή του και την τελική κατάργηση με σοβαρές συνέπειες για την τοπική ανάπτυξη. Αφήνοντας την αναφορά σχετικά με τη συμπεριφορά της πολιτείας σημειώνουμε ότι οι Α.Σ. των Ο.Τ.Α. έχουν σοβαρό ρόλο στην ανάπτυξη αλλά και μέλλον στη χώρα μας αν:

1. Υποστηριχθούν από όλους τους πολιτικούς και κοινωνικούς φορείς ή έστω από τους περισσότερους.

2. Εφαρμοσθούν (υποχρεούται η πολιτεία να τις εφαρμόσει) οι διατάξεις του άρθρου 196 του Δ και Κ.Κ. (άρθρο 23 του Ν. 1416/84).

3. Συμμετάσχουν οι Α.Σ. στις κατανομές των ΚΑΠ όπως και οι άλλοι Ο.Τ.Α.

4. Διευκολύνονται στη λήψη δανείων για εκτέλεση έργων διακοινοτικής σημασίας.

5. Εκχωρούνται συνεχώς αρμοδιότητες και πόροι προς τους Α.Σ. για έργα και δραστηριότητες σε τοπικό επίπεδο.

6. Διευκολύνονται και χρηματοδοτούνται τόσο για την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών για την αξιοποίηση τοπικών πόρων, όσο και για την εκπόνηση και εκτέλεση τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων.

7. Συμμετέχουν πιο δυναμικά στην αξιοποίηση του ντόπιου ανθρώπινου δυναμικού με σεμινάρια και μορφωτικές ανταλλαγές νέων στα πλαίσια των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων της Ε.Ο.Κ. Τέτοιες εμπειρίες έχουμε ζήσει στον Αναπτυξιακό Σύνδεσμο της

Ανατολικής Πλευράς Νομού Λάρισας που μπορούν να αποτελέσουν πρόκριμα για τέτοιες πρωτοβουλίες.

Κράτος-ΕΟΚ

Αρχίζουμε εδώ με τρία ερωτήματα:

Ποιός θα είναι ο ρόλος του κράτους σε μια τέτοια ανάπτυξη;

Ποιός θα ασκεί την κοινωνική πολιτική; και τέλος,

Κατά ποιο τρόπο επηρεάζεται η τοπική ανάπτυξη από την πολιτική της ΕΟΚ;

Έχουμε υποστηρίξει πως το κράτος δεν αποτελεί τον προσφορότερο παράγοντα για την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, το αντίθετο μάλιστα.

Ετσι ο ρόλος του πρέπει να καταστεί επιτελικός και να περιορισθεί στη χάραξη της γενικής εθνικής στρατηγικής ανάπτυξης, της διεκδίκησης των εθνικών δικαιών σε διεθνές επίπεδο και την παρέμβασή του στο εσωτερικό σε θέματα που έχουν εθνική σημασία είτε αυτά είναι τεχνικά είτε θεσμικά. Το ίδιο πρέπει να ισχύει και για τη χάραξη της κοινωνικής πολιτικής.

Το σύνταγμα στα άρθρα 21, 22, θεσπίζει κοινωνικά δικαιώματα τα οποία αναφέρονται στην εργασία, την περίθαλψη, την κατοικία, την προστασία της νεότητας των αναπήρων και των άλλων ευπαθών κατηγοριών του πληθυσμού. Στο πλαίσιο αυτό το κράτος χαράσσει τις γενικές κατευθύνσεις αφήνοντας ευρύτατο πλαίσιο δράσης στους φορείς της τοπικής εξουσίας όπως αυτή προβλέπεται από τους σχετικούς νόμους για τη χάραξη της κοινωνικής πολιτικής, προσαρμοσμένης στις ανάγκες και τα άλλα δεδομένα της περιοχής.

Σχετικά με το ρόλο της ΕΟΚ στην τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική πολιτική πρέπει να σημειώσουμε τα ακόλουθα:

* Το σύνταγμα, άρθρο 28, ορίζει ότι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού Ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου.

* Η χώρα μας είναι μέλος της ΕΟΚ, συμμετέχει σε όλα τα όργανα και είναι αλληλέγγυα και συνυπεύθυνη για τις αποφάσεις των οργάνων της κοινότητας, γεγονός που αποτελεί πρόσθετο λόγο συμμόρφωσης προς τους κανόνες τους.

Με αυτά τα δεδομένα είναι πιστεύουμε μονόδρομος η προσαρμογή της χώρας στην κοινοτική αντίληψη, η κατάκτηση της Ευρωπαϊκής συνείδησης και η αξιοποίηση των κοινοτικών περιφερειακών προγραμμάτων, για την οποία τα αιρετά περιφερειακά όργανα της αυτοδιοίκησης και η κινητοποίηση των τοπικών κοινωνιών είναι περισσότερο από αναγκαία.

Αξίζει να αναφέρουμε εδώ μερικά απ' αυτά τα προγράμματα:

* Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΑΠΤΑ)

* Μ.Ο.Π. (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα).

* Σ.Π.Α. (Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης).

* HORIZON για πρόσφυγες και προβληματικά ή μειονεκτούντα άτομα.

* EUROFORM για νέα επαγγέλματα.

* NOW για τις γυναίκες στην αγορά εργασίας.

* YOUTH FOR EUROPE για ανταλλαγές νέων.

* Ε.Κ.Τ. (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) για την επιμόρφωση εργαζομένων.

* LEADER για την ανάπτυξη τοπικών πρωτοβουλιών, ανάδειξη παραδοσιακών παραγωγικών δραστηριοτήτων.

* ENVIREC και MEDSPA για την προστασία του περιβάλλοντος.

Τελικές Παρατηρήσεις

Στο πλαίσιο μιας αναπτυξιακής και κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, πρέπει να τονισθεί ότι η τοπική ανάπτυξη και η άσκηση κοινωνικής πολιτικής, από τους τοπικούς φορείς εξουσίας και ανάπτυξης, πάντοτε συμβαδίζουν και αυτό

(α) Για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης.

(β) Για λόγους στήριξης του ενδογενούς ανθρώπινου δυναμικού.

(γ) Για λόγους οικοδόμησης κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα σε όλους τους παράγοντες της τοπικής κοινωνίας, στοιχείο απαραίτητο για την ανάδειξη και την επικράτηση ενός αποκεντρωμένου δυναμικού και κοινωνικά δίκαιου μοντέλου ανάπτυξης.

Πρέπει ακόμα να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της προσαρμογής του θεσμικού-συνταγματικού πλαισίου με την τροποποίηση των άρθρων 73, 78, και 101 του συντάγματος, η τοπική κοινωνία αποκτά στο όνομα των αιρετών οργάνων της και δυνατότητα πρόσκτησης τοπικών πόρων με την επιβολή τοπικής φορολογίας από τις τοπικές αρχές στα εισοδήματα που προκύπτουν από τη δράση του ιδιωτικού τομέα στο πλαίσιο της τοπικής ανάπτυξης.

Με τον τρόπο αυτό μπορεί, όπως πρέπει, να συμμετάσχει και ο ιδιωτικός τομέας τόσο στην τοπική ανάπτυξη όσο και στην κοινωνική πολιτική.

Συμπέρασμα

Σύμφωνα με τα όσα αναπτύχθηκαν πιο πάνω πρέπει να δεχθούμε ότι οι τοπικές κοινωνίες, το κίνημα της Τ.Α. και γενικότερα κάθε προσπάθεια περιφερειακής ανάπτυξης μπορούν και πρέπει, αξιοποιώντας με τη ισχύον θεσμικό πλαίσιο, να διαμορφώσουν εκείνους τους κοινωνικούς συσχετισμούς, που θα οδηγήσουν στην υπέρβαση αυτού του πλαισίου έτσι, που να οικοδομηθεί ένα μοντέλο ανάπτυξης όπου ο ρόλος της κεντρικής εξουσίας θα περιορίζεται ολοένα και περισσότερο, ενώ ταυτόχρονα θα αναδεικνύεται η τοπική κοινωνία, σε πρωταγωνιστικό παράγοντα συνολικής δράσης σε τοπικό επίπεδο και θα αξιοποιείται η δυναμική της τοπικής κοινωνίας έτσι που η τοπική ανάπτυξη να προσλαμβάνει ολοένα και περισσότερο ενδογενή χαρακτηριστικά.

Πρέπει ακόμα να σημειώσουμε ότι στο μέτρο που η περιφέρεια και οι τοπικές κοινωνίες εμπλουτίζονται με "θεσμικό εξοπλισμό" δηλαδή με την εγκατάσταση και λειτουργία αιρετών τοπικών και περιφερειακών οργάνων, (β' βαθμός Τ.Α. Νέοι Δήμοι, Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι) η πολιτεία χρεώνεται με την υποχρέωση της εκχώρησης όσο το δυνατόν περισσότερων αρμοδιοτήτων προς τις αρχές αυτές - μια και η εξουσία τους είναι δοτή - ώστε να ολοκληρωθεί η νομική τους υπόσταση σαν οργάνων αποκέντρωσης και αυτοδιοίκησης με την απόκτηση εκ μέρους τους διοικητικής, οικονομικής και δημοσιονομικής εξουσίας και αυτοτέλειας.

Σε μια τέτοια προοπτική η περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη αλλά και η κοινωνική πολιτική, ελάχιστα ή καθόλου επηρεάζονται από τις πολιτικές αλλαγές σε κυβερνητικό επίπεδο. Στο σημείο όμως αυτό αναδεικνύεται μια σύγκρουση καθαρά ιδεολογική.